

Nurlana ZƏRBƏLİYEVƏ

AMK-nın II kurs magistr tələbəsi

Elmi rəhbər: sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,

AMK-nın professoru Cəmilə Mirzəyeva

Ünvan: Yasamal r. Ə.Ələkbərov küç. 7

E-mail: nlanazarbaliyeva@gmail.com

DOI: 10.62440/AMK2024-1.s.68-73

1990-2000-Cİ İLLƏRDƏ AZƏRBAYCAN KİNO MUSİQİSİNDƏ MAHNI JANRININ İSTİFADƏSİ

Xülasə: Azərbaycan kino musiqisinin ilk mərhələləri XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Bu dövr ərzində milli kino musiqimiz mürəkkəb yollardan keçərək öz inkişaf mərhələsini yaşamışdır. 1990-cı illərdən başlayaraq isə Azərbaycan kino sahəsi inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Xüsusən də, Qarabağ hadisələri ilə əlaqədar mövzular kino sahəsində iz qoyaraq musiqidə qabarıq şəkildə öz əksini tapmışdır. Ümumilikdə qeyd etməliyik ki, 1990-2000-ci illər kino sahəsi üçün olduqca məhsuldar və yaddaqalan sənət əsərləri ilə izlənilir.

Açar sözlər: kino, mərhələ, Qarabağ, milli, mahnı

Kino sənətinin yaranması – XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəli dövrün maraqlı və olduqca cəsarətli kəşflərindən hesab oluna bilər. Musiqi isə bu sənətin ayrılmaz hissəsi olaraq daim onu müşayiət edərək qüvvəsini artırmaqda köməkçi vasitə kimi çıxış etmişdir. Filmdə musiqinin əhəmiyyətli rolunu belə şərh edə bilərik: “Kinoda musiqi – müasir kino sənəti strukturuna daxil olan komponentlərdən biridir” [2, s. 13]. Bu faktor əsas götürülərək Azərbaycan kino sənətinin də qayəsi kimi daima çıxış etmişdir.

Azərbaycan kino musiqisinin ilk mərhələləri XX əsrin əvvəllərinə təsadüf etmiş, bu dövr ərzində milli kino musiqimiz mürəkkəb yollardan keçərək inkişaf etmişdir. Müşayiətlə nümayiş olunan ilk film Ü.Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettası əsasında çəkilən bədii filmdir. 1924-cü ildə nümayiş olunan “Qız qalası” filmi Sovet dönəmində çəkilən ilk tammetrajlı bədii filmdir. Həmçinin bir neçə səs-siz filmin adlarını qeyd etmək olar ki, bura 1920-1930-cu illərdə lentə alınan “Ba-yquş”, 1925-ci ildə “Bismillah”, “Əvəz-əvəz”, 1926-cı ildə “Əlbəyaxa”, “Müxtəlif sahillərdə” və s. filmlər aiddir. Film üçün ilk musiqi 1933-cü ildə lentə alınmış “Neft simfoniyası” sənədli filminə bəstəkar S.Paniyev tərəfindən yazılmışdır.

Ötən əsrin 30-cu illərindən başlayaraq Azərbaycan bəstəkarlarının kino musiqisi sahəsində fəaliyyəti qabarıq şəkildə özünü göstərir. Bu musiqi stabilliyi ilə deyil daha çox müxtəlif janrlı nömrələrin ardıcılığı ilə yadda qalırdı. Həmin

illərdə kino musiqisi sahəsində fəaliyyət göstərən bəstəkarlarımızdan: M.Maqomayev, Niyazi, Z.Hacıbəyov, T.Quliyev, Q.Qarayev və digərlərinin adlarını qeyd edə bilərik.

Milli kinomuzun sürətlə inkişaf etdiyi dövrdə lentə alınmış “Mavi dənizin sahilində” filmi ilk səsli film hesab olunur. Bu hadisə 1935-ci ilə təsadüf edir. Filmin rejissorları B.Barnet və S.Mərdanovdur. Bəstəkarı isə S.Patotski olmuşdur. Məhz bu zamandan etibarən Azərbaycan kinematografiyasında musiqi filmin ayrılmaz hissəsinə çevrilməyə başlayır. Lakin bununla belə musiqinin filmdə yer tutması, o qədər də asan olmamışdır.

Musiqili komediya filmlərinin yaranmasında kəskin artım böyük inkişaf mərhələsi kimi kino tariximizin 1950-1960-cı illərini əhatə edir. 1953-cü ildə Ü.Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun” adlı operettası əsasında çəkilmiş “O olmasın, bu olsun” (və ya “Məşədi İbad”) filmi buna misal göstərmək olar. Bu dövrdən kino musiqisində mahnı janrından daha çox istifadə olunmağa başlayır. Dövrün bu sahədə fəal çalışan bəstəkarlarından T.Quliyevin kino musiqisi yaradıcılığı bunun bariz nümunəsidir. Bildiyimiz kimi T.Quliyev 1955-ci ildə lentə alınmış məşhur “Bəxtiyar” filminin bəstəkarıdır. Filmin rejissoru isə L.Səfərovdur. Bəstəkar bu filmin baş qəhrəmanı Bəxtiyar üçün 10-a yaxın mahnı bəstələmişdir: “Ağacda leylək”, “Sevgi valsı”, “Qızıl üzük”, “Bakı nəğməsi” və digərlərini qeyd edə bilərik. R.Behbudov bu filmə baş rolu canlandırmış və filmdəki mahnıları özü ifa etmişdir. Burada səslənən mahnılar tamaşaçılar tərəfindən böyük rəğbət qazanmışdır. Dillər əzbərinə çevrilən bu mahnılar qısa müddət ərzində məşhurlaşmış və bu gün də sevilir. Həmçinin bəstəkarın o illərdə lentə alınan “Görüş”, “Qızmar günəş altında”, “Bakı və bakılılar”, “Ögey ana”, “Onu bağışlamaq olarmı?”, “Telefonçu qız”, “Möcüzələr adası”, “Sən niyə susursan?” və digər filmlər üçün bəstələdiyi mahnılar məşhurlaşaraq filmədən kənar ifası ilə şöhrət qazanmışdır.

Milli kino musiqimizin inkişafı bununla məhdudlaşmır, artıq bəstəkarlarımız filmlər üçün bəstələdikləri musiqidə caz elementlərindən də istifadə etməyə başlayırlar. Buna misal olaraq R.Hacıyevin kino musiqisi yaradıcılığını göstərmək olar. Bəstəkarı olduğu “Romeo mənim qonşumdur”, “Əhməd haradadır?” filmlərində bəstəkar caz elementlərindən də istifadə etmişdir.

Dövrün məşhur filmlərindən 1969-cu ildə lentə alınan rejissor Ş.Mahmudbəyov və bəstəkar V.Adıgözəlovun “Şərikli çörək” filmi də xüsusilə vurğulanmalıdır. Film İkinci Dünya müharibəsinin son günlərindən və müharibədən sonrakı ilk aylarda uşaqların çətin həyatından bəhs edir. Bəstəkarın film üçün bəstələdiyi “Sən ey uşaqlıq” mahnısı filmədən kənar məşhurlaşaraq bu gün də ifaçılarımız tərəfindən ifa olunur. Mahnını ilk dəfə O.Ağayev ifa etmişdir.

1970-ci illərdən başlayaraq milli filmlərimizdə mənəvi-əxlaqi mövzulara müraciət olunmağa başlandı. Filmlərdə mövcud olan janr rəngarəngliyi musiqiyə

də öz təsirini göstərmişdir. Bu dövrdə də bəstəkarlarımız film musiqisində mahnı janrına daha çox müraciət edirdilər. “Bizim Cəbiş müəllim”, “Bakıda küləklər əsir”, “Tütək səsi” və “Şərikli çörək” filmində müharibənin son aylarında Bakının həyatı xüsusi səmimiliklə təsvir olunur. Həmin dövrün filmlərində, həm də mənəvi-əxlaqi problemlər, müasir həyata müxtəlif baxışlar, insan xarakterlərinin təhlili, gənc nəslin formalaşması, eləcə də tarixi şəxsiyyətlərlə bağlı mövzular başlıca yer tutur: “Uşaqlığın son gecəsi”, “Gün keçdi”, “Ən vacib müsahibə”, “Var olun, qızlar...”, “Həyat bizi sınayır”, “Xoşbəxtlik qayğıları”, “Yeddi oğul istərəm...”, “Axırncı aşırım”, “Qatır Məmməd”, “Nəsimi”, “Babək” və s. filmləri göstərmək olar. Həmin dövrdə Azərbaycanfilm kinostudiyasında ildə təqribən 7 bədii film, 20 sənədli və elmi-kütləvi film istehsal olunurdu.

1984-cü ildə lentə alınan daha bir maraqlı film diqqəti cəlb edir ki, bu da, ssenari müəllifi E.Quliyev, rejissor A.Rüstəmovun “Gümüşgöl əfsanəsi” filmidir. Bu sənət əsəri bəstəkar M.Maqomayevin (1942-2008) musiqisi ilə çox maraqlı ahəng təşkil edir. Film üçün bəstələnən musiqi parçaları olduqca zəngin və rəngarəngdir. Burada səslənən “Əgər məni unutsan” mahnısı diqqətə layiqdir. Mahnı bu gündə dillər əzbərindədir. Filmdən sonra bəstəkar F.Sücaəddinov tərəfindən aranjeman olunaraq B.Dadaşovanın ifasında səslənmişdir.

1990-cı illərin əvvəllərində baş verən böhran incəsənətin bütün sahələrinə öz təsirini göstərmişdir. Təsadüf deyil ki, bu dövrdə kino istehsalı sürətlə azalmağa başlayır. Təbii ki, bir müddət sonra böhran aradan qaldırıldı və iqtisadiyyatın dirçəlməsi nəticəsində milli filmlərimiz üçün ayrılan vəsaitlər sayəsində fasiləli şəkildə kino istehsalı davam etdirilirdi. Bu dövrdə “Azərbaycanfilm” kinostudiyasının fəaliyyəti diqqətdən kənar qalmamışdır. Öz aparıcı rolunu saxlamaqda olan kinostudiyamızın ərsəyə gətirdiyi, dövrün ən ağır, faciəli, ağırlı günlərini əks etdirən “Fəryad”, “Ümid” və digər bu kimi filmlərimizin adlarını xüsusi qeyd edə bilərik. Lakin bu filmlərdə mahnı janrından istifadə edilmədiyindən və yalnız instrumental səslənməyə yer ayrıldığından məqaləmizdə yalnız adlarını qeyd etməklə kifayətləndik.

Dövrün yenilikçi filmi hesab edilən V.Səmədoğlunun eyniadlı pyesinin motivləri əsasında 1991-ci ildə lentə alınan “Bəxt üzüyü” filmi öz musiqi parçaları ilə yaddaşlarda iz qoymuşdur. Filmin bəstəkarı E.Mansurovdur. Burada ifa olunan mahnılar F.Rəhimbəyli, R.Əzizbəyli, M.Tağıyev, S.Məmmədov və Tac qrupunun ifasında dinləyici rəğbəti qazanmışdır. Bəstəkar bu filmin musiqi parçalarını film ərsəyə gəlməmişdən öncə yazmışdır. İlk dəfə mahnı “Bəxt üzüyü”nün titrlərində səsləndirilir. Bəstəkarın ümumi yaradıcılığında rok üslubuna marağı onun mahnılarında özünü aydın şəkildə büruzə verir. Titrlərdə səslənən “Bir sabah” mahnısı rok üslubunda yazılmış və M.Tağıyev tərəfindən ifa olunmuşdur. Mahnının sözləri V.Səmədoğluna aiddir. Həmçinin filmdə bəstəkarın “Həyat yolu” (sözləri R.Əzizbəyli), “Bu sevgi” (sözləri V.Əziz), “Tanqo” (sözləri İ.Dadaşov) mahnıları da filmdən kənar məşhurlaşaraq şöhrət qazanmışdır.

1993-cü ildə lentə alınan istər ssenarisi, istərsə də musiqisi ilə yaddaşlarda qalan filmlərimizdən biri də “Təhminə və Zaur”dur. Filmin rejissoru Z.Murtuzov, bəstəkarı kino musiqisi sahəsində uğurlu işlərə imza atan E.Sabitoğludur. Film Anarın “Beş mərtəbəli binanın altıncı mərtəbəsi” romanı əsasında lentə alınıb. Bəstəkar E.Sabitoğlu film üçün bir çox musiqi parçaları yazmışdır ki, onlardan uğur qazanaraq dillər əzbərinə çevrilən, filmdən kənar da məşhurlaşan, R.Babayev tərəfindən ifa olunan “Əlvida” mahnısıdır. Mahnı bu gün də öz populyarlığını saxlayır.

1996-cı ildə rejissor X.Aslanın lentə aldığı “Son döyüş” filmi üçün S.Kərimi musiqi bəstələyir. Filmin maraqlı cəhətlərindən biri də odur ki, burada bəstəkarın öz ifasında səslənən mahnını eşidə bilərik. Təsvir olunan kadrda qəhrəmanın xatirələrini yada saldığı epizodda S.Kəriminin ifasında “Xatirələr” kimi adlandırdığı musiqi parçası eşidilir.

Filmin sonunda səslənən titr musiqisini İ.Muradov ifa etmişdir. Bu musiqi dəyişkən ritimli, olduqca maraqlı motivə əsaslanır. Həmin musiqi filmin ab-havasını özündə daşıyır. Mahnının sözləri İ.Dadaşova məxsusdur.

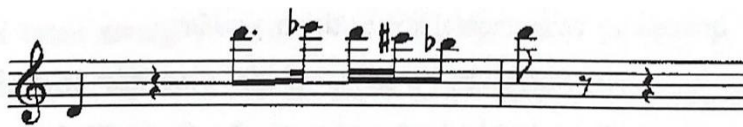
Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, 90-cı illərin aktual problemi olan Qarabağ mövzusu milli kino sənətimizdən də yan keçməmişdir. Həmin dövr erməni daşnaklarının törətdiyi faciəvi soyqırım incəsənətin bütün sahələrində olduğu kimi, kino sənətimizdə də öz izini buraxdı. Qarabağ mövzusunda çəkilən filmlərdə baş verən hadisələr bir çox təsirli musiqi obrazlarının formalaşmasına təkan vermişdir.

Dövrün faciəvi hadisələrini əks etdirən, 1995-ci ildə lentə alınan rejissoru Ə.Əbluc, bəstəkarı isə O.Rəcəbov olan “Ağ atlı oğlan” filmi qeyd edə bilərik. Bu filmdə bir yeniyetmə oğlana ədalətsiz müharibənin necə faciəvi şəkildə təsiri öz ifadəsini musiqi vasitəsilə dolğun şəkildə bürüzə verir. Burada səslənən mahnılar F.Kərimova və İ.Əskəroğlu tərəfindən ifa olunub. Mahnıların mətni isə R.Rövşənə məxsusdur.

Qarabağ mövzusunda həsr olunan uğurlu film kimi 2007-ci ildə çəkilən “Biz qayıdacağıq” bədii filmi göstərmək olar. Film müharibədə baş verən dəhşətli hadisələrin, faciələrin canlı şahidi olan bir uşağın dilindən təsvir olunur. Baş verən

hadisələrin reallıqla əks olunmasında filmin rejissoru E.Qasımovun, ssenari müəllifi N.Rəsulzadənin və bəstəkar R.Əliyevin böyük rolu olmuşdur.

Bəstəkar film üçün bir sıra musiqi nümunələri yazmışdır ki, bunlardan biri də filmin titrlarında (əvvəldə və finalda) səslənən “Vətən uğrunda” mahnısıdır. Sözləri İ.Dadaşova məxsus olan mahnı, xor və simfonik orkestr üçün bəstələnmiş, kuplet – nəqarət formasındadır. Mahnının musiqisi olduqca nikbin ruhlu, qələbəyə inamlı, major tonallıqdır və xalq musiqisinin ifadə vasitələrindən bəhrələnmişdir. Milli musiqi mənbələrinin mahnıda özünəməxsus tərzdə istifadə edilməsi mahnıda məğrur, döyüşkən ruhun bəxş olunması cəngi rəqsinin ritm-intonasiyalarını büruzə verir. Cəngi motivi filmdə əsas leitmövzu funksiyasını yerinə yetirərək, dramaturji baxımdan böyük əhəmiyyət kəsb edir.

2001-ci ildə lentə alınan iki gəncin məhəbbətindən bəhs edən, maraqlı filmlərimizdən biri də “Yuxu”dur. Əslində filmin çəkilişi daha əvvəllər 1993-1994-cü illərə təsadüf edir. Lakin tam istehsalı müəyyən texniki səbəblərdən 2001-ci ildə başa çatmışdır. Filmin rejissoru Q.Səfəroğlu, bəstəkarı A.Dadaşovdur. Filmə ifa olunan məşhur “Gilavar” mahnısı, filmdən kənarında sevilərək dinlənilir. Mahnı A.Zeynalov tərəfindən ifa olunub, sözləri Q.Səfəroğluna aiddir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan kino musiqisi sahəsində istifadə olunan mahnı janrında tədqiqatı aparıla biləcək nümunələr yetəri qədər olmasına baxmayaraq bu mövzuda tədqiqatlara davam etdirərək maraqlı nəticələr əldə etmək mümkündür.

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan musiqi tarixi. V cild. B.: Elm, 2020, 669 s.
2. Babazadə O. Ekranda təsvir və səs. B.: Nurlan, 2009, 144 s.
3. Bürcəliyev A.M. Azərbaycan kinosunun tarixi və inkişafı. B.: BSU, 2001, 137 s.
4. Kazımzadə A.Ə. Kino və Zaman. B.: Şərq Qərb, 2016, 394 s.
5. Kazımzadə A.Ə. Azərbaycan film. B.: Mürtərcim, 2004, 476 s.
6. Zərbəliyeva N.B. Siyavuş Kəriminin kino sahəsində fəaliyyəti. Bakalavr buraxılış işi, əlyazma, 2022

Нурлана ЗАРБАЛИЕВА
Магистр АНК

ИСПОЛЗОВАНИЕ ПЕСЕННОГО ЖАНРА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ КИНОМУЗЫКЕ 1990-2000

Резюме: Первые этапы развития киномузыки в Азербайджане совпали с наступлением XX века. В это время национальная киномузыка стремительно разви-

влась, пройдя через многочисленные творческие перипетии. С началом 1990-х годов область азербайджанского кино еще более расширилась, обогатившись новыми темами, связанными с событиями в Карабахе, которые отразились и в музыкальном искусстве. В общем, следует отметить, что период с 1990 по 2000 годы был насыщен выдающимися произведениями искусства в этой сфере.

Ключевые слова: кино, сцена, Карабах, национальное искусство

Nurlana ZARBALIYEVA
Magistr of the ANC

THE USE OF THE SONG GENRE IN AZERBAIJANI FILM MUSIC 1990-2000

***Abstract:** The initial phases of the evolution of cinematic music in Azerbaijan aligned with the dawn of the 20th century. During this era, indigenous film music underwent swift development, navigating through various creative challenges. As the 1990s unfolded, the scope of Azerbaijani cinema broadened further, incorporating fresh themes connected to the Karabakh events, which found expression in the realm of musical art as well. Overall, it's worth highlighting that the span from 1990 to 2000 witnessed a proliferation of remarkable artistic endeavors within this domain.*

Keywords: cinema, stage, Karabakh, national art

Rəyçilər: sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, AMK-nın professoru Mirzəyeva Cəmilə;
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, AMK-nın professoru Qulamova Jalə